

'comandar': l'AD- afegit atenuava el matís fins a convertir 'manar' en 'demanar, sollicitar'. Val a dir, que essent IMPERARE el resultat d'una degradació vocàlica de PARARE 'proporcionar' quan se li ajunta IN-, el verb IMPERARE venia a resultar un mer duplicat de IM-PARARE: del qual per cert ha de resultar també l'it. *imparare* en el sentit de 'aprendre' (<'adquirir' <'proporcionar-se'). D'altra banda ja hem vist en la nota precedent que la forma plena IMPARARE sovint s'usa també en el sentit d' 'emprar', i viceversa veiem algun cop que la forma *emprar* apareix amb el valor que sol tenir *emparar* 'apoderar-se'. A Planès de la Pera ho usaven per 'apoderar-se'n, pendre-ho': «La Mata era de Planès i l'Estat s'ho va *emprar*» (per això ara d'aquest bosc ells en diuen *La Mata Presa*, 1959).

DERIV.: *Emprador* mall. i men.

Com a abstractes postverbals s'han usat diverses formacions: entre elles el femení *empra* (1403) o *ampra*, en doc. de 1462 (*AlcM*), aquest potser idèntic al doc. perpinyanès de la mateixa data (*RLR* LXV, 88) que cito a ENDERGAR, on, però, Calmette llegeix *empra*; JRuyra va usar diverses vegades en *Pinya de Rosa* un masculí corresponent posant-lo en boca de pescadors o rústics de parlar blanenc: «mira aquest gussi: vint-i-un pams; sa nata per a es teu *empre*! Un llagut et fóra de mal remolcar, mentres que això és una paia» (II, 168). Més tardanament **emperia* (im-) si bé amb el sentit de 'manlleu': «man que tots mos torts, deutes e *inperies* sien pagats e satisfets aquells y aquelles» testament val. de 1645 (*BRAE* xx, 682). El més antic fou, és clar, *emprament* [Llull], puix que és el que apareix en les formes llatinitzades *adimperamentum* o *ademprament* citades supra.

El més vivaç i descabdellat semànticament ha estat *empriu*. Aquest començà per ser mer nom d'acció o abstracte verbal de la idea d'utilització, com es mostra inequívocament en certs contextos: «estrades e vies públiques --- són de la Postat; no que<u> ayen per alou ni en domenge, mas que tots temps sia *aempriu*, a tot lo poble, d'èls»: ús lliure de les vies públiques per a la gent del braç pla, tot i que siguin dominicatura de l'Estat=la Postat; «en batlia o en guarda on alcú aya omenatge ni sens, si o guarda e o defen bé, segons son poder, achí deu aver estacament e temprat *aempriu* d'erba, de paya ---» (podrà pendre'n o usar-ne herba o palla si ho fa amb moderació), *Usatges* (*NCL*, 91, 120) i segurament era així en docs. més antics, com «tal *aempriu* in ipso bosc et in rivis», «casas et molendinos et feu et *empriu* in boscos et in rivos», docs. del *Cart. de Poblet* (aa. 1152, 1161, pp. 133, 132); «privaren que sigués presa aygua per fer tinta ne altre *empriu*, sinó sol per son beure», a. 1314 (*CaCandi, MiHistCat.* I, 205); o en un informe de 1309 (referent a l'acció de les ordres militars cap a Múrcia-Almeria i potser escrit per Ramon Llull?): «a vós e a vostres gens conservació de fama --- e senyoria e *empriu* degut, sens contrast en los vostres» (Finke, *Acta Ar.* III, 214).³ En un mot es tractava d'una derivació d'*emprar* a la manera de *bailliu, caseriu, senyoriu, eixidiu*.

Aviat, però, començà a decantar-se a un ús preferent en matèria de drets sobre la utilització del sòl en un lloc concret: «Totz hòmens fermen dret a lur senyors, on que lurs senyors lur manen; a la Postat, sos vezcomtes e comdors, per cascun castel, ab sa honor, per cent unçes d'or de València; e l cavaler, per deu unçes de València per cascuna cavaleria de terra; e per castel ab son *aempriu*, per altres deu; per los feus menors, segons lur valor ---», *Usatges* (*NCL*, 63). I com sigui que el doc. de Camarasa de 1295 que he detallat més amunt, ens mostra com el verb *aemprar* tendia a especialitzar-se en l'emprament o utilització pastoral i forestal dels termes, és natural que *empriu* es vagi anar convertint en un sinònim de 'terres d'aprofitament usual per a tals usos'. Ara bé aquest era un dret que havien d'aprofitar primàriament la gent del comú: pastors, amos pecuaris, explotadors pràctics o forestals. Això fou en definitiva l'*empriu*.

La zona on s'ha usat *empriu* per als pasturatges comunals i coses anàlogues ha estat molt àmplia. De vegades això, però com a adjectiu: així ho anota el P. Serra a les Preses d'Olot («erm i del domini públic», *AORBB* v, 229); més generalment cristallitzat com a substantiu, abundant més que enlloc a la zona de la Garrotxa, Ripollès i Cerdanya, però estenen-se d'una banda fins a la part pirinenca de l'Empordà, Vallespir i Conflent, per l'altra fins a Andorra, Cardener, Pallars Sobirà i Jussà. Esclarissant-se progressivament, tinc anotat encara *ampriu* en el Baix Segrià (Seròs, 1935); enllaçant ja amb l'ús observat antigament en el Maestrat,⁴ en temps passat fou ben usual en el Matarranya: «quedando salva --- a Valderrobres --- el *ampriu* que día y noche ha acostumbrado a tener en el término de su *aldeya* (Torre del Comte), y también ésta en el término de la villa», extracte d'un doc. de 1397 (*BolHiGeogrArag.* I, 286).

Des del domini cat. i ultrapassant la vall de Benasc, diluint-se més i més amb l'*alera foral* de l'Alt Aragó: l'anoto encara a l'arxiu municipal de Plan de Gistau en un doc. de 1462 (1965); altrament en aquelles longituds apareix en part en una forma grosserament castellanitzada: «los vezinos --- fuera de los límites del *ampriuo* arriba arriba vogueado --- pueden pazer y *ampriuar*», any 1581, en el *Libro Lucero* de la vila de Benasc (1965); més comunament encara a l'Aragó es va usar en la forma *ademprío* «egido, término común de pasto» (Peralta), o en la del ll. medieval *ademprivio* i el seu deriv. verbal *adempriviar* (amb cites en Boraio). Endemés això també es contagià a Sardenya.⁵

Pel menut localitzo alguna variant. En els parlars occidentals prepondera molt la forma *ampriu*: ultra els testimonis ja donats, a Esterri de Cardós (1934), a Rubió de Sort, a Sta. Engràcia de Tremp (1957); sense ser general, car a Cabdella observo *ampriu* i *empriu*, parlant de comes separades, a Altron *emprius*; i localment pogué haver-hi fins i tot una evolució labial (a la manera d'*omplir, unflar*, ajudant-hi potser la paronímia amb *ombriu*): *alz umprius* a St. Llorenç dels Piteus, i del paratge que els de la Nou anomenen *Collada del Empriu* a Castell d'Alareny en diuen